

MICHAEL BÖSS

Lektor i historie og samfundsforhold ved Aarhus Universitet

NATIONALHISTORIE EFTER MODERNISMEN

FOLKEBEGREBET I LYSET AF EUROPAS STORE FORTÆLLINGER

WRITING NATIONAL HISTORY AFTER MODERNISM: THE HISTORY OF PEOPLEHOOD IN LIGHT OF EUROPEAN GRAND NARRATIVES

The purpose of the article is to refute the recent claim that Danish history cannot be written on the assumption of the existence of a Danish people prior to 19th-century nationalism. The article argues that, over the past twenty years, scholars in pre-modern European history have highlighted the limitations of the modernist paradigm in the study of nationalism and the history of nations. For example, modernists have difficulties explaining why a Medieval chronicle such as Saxo Grammaticus's Gesta Danorum was translated in the mid-1600s, and why it could be used for new purposes in the 1800s, if there had not been a continuity in notions of peoplehood between the Middle Ages and the Modern Age. Of course, the claim of continuity should not be seen as an argument for an identity between the "Danes" of Saxo's time and the Danes of the 19th-century Danish nation-state. Rather, the modern Danishness should be understood as the product of a historical process, in which a number of European cultural narratives and state building played a significant role. The four most important narratives of the Middle Ages were derived from the Bible, which was a rich treasure of images and stories of 'people', 'tribe', 'God', King, 'justice' and 'kingdom' (state). While keeping the basic structures, the meanings of these narratives were re-interpreted and placed in new hierarchical positions in the course of time under the impact of the Reformation, 16th-century English Puritanism, Enlightenment patriotism, the French Revolution and 19th-century romantic nationalism. The article concludes that it is still possible to write national histories featuring 'the people' as one of the actors. But the historian should keep in mind that 'the people' did not always play the main role, nor did they play the same role as in previous periods. And even though there is a need to form syntheses when writing national history, national identities have always developed within a context of competing and hierarchical narratives. In Denmark, the 'patriotist narrative' seems to be in ascendancy in the social and cultural elites, but has only partly replaced the 'ethno-national' narrative which is widespread in other parts of the population. The 'compact narrative' has so far survived due the continued love of the people for their monarch. It may even prove to provide social glue for a sense of peoplehood uniting 'old' and 'new' Danes.

KEYWORDS | nation, people, nation-state, national identities, national history, modernism, nationalism, monarchy

Formålet med denne artikel er at gendrive den påstand, man kan møde blandt visse nutidige danske historikere, at man ikke kan skrive danmarkshistorien som en fortælling om det danske folk. Det er et synspunkt, som f.eks. Claus Møller Jørgensen fremfører:

“Selv om danske historikere har opgivet ideen om “folket” i traditionel betydning, forekommer det mig, at nogle af de forestillinger, der ligger bag det, er dukket op igen i nyere fortolkninger. Det er specielt tydeligt i Jespersen’s fortælling, hvor alle sociale og kulturelle forskelle forsvinder, og danskerne forstås som en stamme med særlige værdier og en indbyrdes solidaritet og konsensus, mens alt, hvad der afviger, er relativt ekskluderet” (Jørgensen 251-52).¹

Jeg giver Jørgensen ret i, at enhver stat og nation er blevet til inden for en større kulturel og geopolitisk kontekst. Jeg er naturligvis også enig i, at man skal vare sig mod at projicere den moderne nationalstats “folk” over i fortiden, sådan som Uffe Østergård understregede allerede i 1992 (Østergård). Men det betyder ikke, at der ikke fandtes nationer og folk før nationalismen, sådan som det hævdes af tilhængere af det modernistiske paradigme inden for nationsforskningen.

I denne artikel vil jeg argumentere for, at det stadig er muligt at skrive en historie om det danske folk, så længe man gør sig klart, hvad der i en given periode bliver forstået ved “folk”. Jeg tager Claus Jørgensens opfordring til en genkontekstualisering af den nationale historie i en europæisk ramme op, idet jeg påviser en sammenhæng mellem skiftende forestillinger om folket og Europas “store fortællinger” om forholdet mellem konge, stat og folk, hvoraf flere stammer fra det bibelske fortællingsunivers. Min metode består af en kombination af historisk politisk sociologi, kulturhistorie og narrativ teori.² Artiklen er bygget op i fire afsnit. I det første afsnit viser jeg, hvordan den postmoderne kritik af ideen om nationalhistorie i dag er ved at blive afløst af en ny forståelse af “store nationale fortællinger”. For at begrunde min hovedtese – at sådanne fortællinger har en før-moderne oprindelse – viser jeg i det næste afsnit, at det indebærer et opgør med det såkaldte modernistiske paradigme i nationsforskningen. I det tredje afsnit forklarer jeg, hvordan den kulturhistoriske forskning i de sidste ca. 15 år

-
- 1 I sin artikel nævner Jørgensen Knud J.V. Jespersens *Historien om danskerne 1500-2000* (2007) som et typisk eksempel på en anakronistisk “primordialisme”. Men Jespersen er ikke primordialist. Han fører ikke Danmarks historie tilbage til sagntiden, sådan som en “rigtig” primordialist i 1800-tallet – som f.eks. Grundtvig – ville have gjort det. Jespersens historie om danskerne begynder med sammenbruddet af Kalmarunionen, fordi han anser dannelsen af “et særskilt Danmark og en særskilt dansk statsmagt” som nødvendige forudsætninger for udviklingen af en forestilling om et dansk folk. Sådan ser modernister som Jørgensen, Østergård og Engberg det ikke. For dem er danskhed et produkt af 1800-tallets nationalisme og klassekamp. Men derved afskærer de sig fra muligheden for at forstå kontinuiteten mellem de kollektive identiteter før den moderne politisk-kulturelle nation. Så er danskheden en identitet “opfundet” og “konstrueret” af nationalister.
 - 2 Jeg læner mig op ad det såkaldte etno-symbolistiske paradigme og desuden den politisk-historiske sociologi, som har øje for kollektive identiteters lange historie og ser dem som produkter af statsbygningsprocesserne siden Middelalderen (f.eks. Højrup).

har givet os viden om før-moderne “folk” og “nationer” og bl.a. har påvist, at de i Middelalderen og Renæssancen blev forstået ud fra den bibelsk-kristne tradition. Det fører mig over til det fjerde – og vigtigste – afsnit, hvor jeg sætter fire europæiske “grundfortællinger” i forhold til den europæiske statsbygningshistorie. Jeg demonstrerer, hvordan forestillingen om folket ændrede karakter i løbet af denne historiske udvikling, og dog bevarede kontinuitet i kraft af grundfortællingerne, selv om de indbyrdes kunne stå i et spændingsforhold til hinanden og kunne skifte plads i deres indbyrdes hierarki. Jeg viser, at dette gjorde sig gældende i Danmarks tilfælde, og at fortællingerne endnu spiller en rolle for den nationale selvforståelse.

Nation og narrativ

Begrebet “den store fortælling” går som bekendt tilbage til Jean-François Lyotard og Claude Lévi-Strauss. Lyotard mente de såkaldte *meta-récits* opstod i forbindelse med Oplysningen. De legitimerede den moderne vestlige civilisations institutioner, som kom til at fremstå som resultater af en universel historisk progression. Selv om de rummede idealer som frihed og borgerlige rettigheder, lå der dog i deres indbyggede forestilling om “enhed” en kim til det 20. århundredes totalitarisme og undertrykkelse af afvigende forestillinger og narrativer. Lyotard forudså, at de i det post-industrielle samfund og den postmoderne kultur ville miste deres troværdighed og blive erstattet af “små fortællinger” (Lyotard). Også Lévi-Strauss fremhævede de store fortællingers magtfunktion. I sin intellektuelle erindringsbog *Tristes tropiques* (1955) beskriver han, hvordan de store vestlige civilisationsfortællinger tidligere legitimerede slaveri og undertrykkelse af ikke-europæiske folk. Lyotards og Lévi-Strauss’s ideer blev siden taget op af litteraten Homi K. Bhabha, som hævdede, at der ikke kun fandtes civilisatoriske, men også nationale narrativer med samme funktioner (Bhabha).

Den nye forståelse vandt stor udbredelse i den akademiske verden i 1980’erne og 90’erne og bidrog til den “sproglige vending” inden for kulturforskningen. Også historikerne tog den til sig og brugte den i deres opgør med ideen om historiefaget som en empirisk videnskab. Postmoderne historikere afviste historiefagets hidtidige krav på sandhed og betragtede i stedet deres fag som en ideologisk disciplin, der reproducerede socialt, kulturelt og politisk hegemoniske diskurser. De kritiserede de store fortællinger om stat og nation og argumenterede for behovet for at fortælle marginaliserede grupper “små” historier.

Den postmoderne historie fik dog ikke lige stor gennemslagskraft overalt. I lang tid forblev kritikken af den nationalhistoriske genre først og fremmest et anglo-amerikansk fænomen. I USA udløste den postmoderne kritik en til tider forbitret debat mellem, på den ene side, historikere, der reagerede mod den samfundsvidenskabelige tilgang til historiefaget siden 1930’erne med et krav om “kohærens”, “syntese” og “narrativ”, og, på den anden side, postmoderne historikere, der gik til angreb på selve forestillingerne om “nation” og “national historie”. Da Thomas Bender i 1986 foreslog at skrive USA’s historie ud fra begrebet “offentlig kultur”,

blev han mødt af kritikere, der hævdede, at den form for syntetisering repræsenterede eksklusions- og homogeniseringsprocesser, der tjente til politisk legitimation, social magtudøvelse og kulturelt hegemoni. Nell Irvin Painter betegnede Benders forslag som et ekko fra 1950'erne – dengang mange historikere med stor selvfølgelighed skrev amerikansk historie på alle amerikaneres vegne. I virkeligheden havde de blot skrevet på vegne af et snævert segment – “de hvide, mandlige eliter” – og præsenterede en illusion af en syntese, som ikke stemte overens med den historiske virkelighed, hævdede Painter (110-11).

Den nye kritik af selve ideen om “nationalhistorie” blev fra nu af et forskningsområde i sig selv. Formålet med det var at identificere og dekonstruere de store nationale fortællinger. Inspirationen kom fra Hayden White og fransk “teori”. De nationale narrativer blev trævlet op og afsløret som en form for litterære produkter. Den såkaldte “*new cultural history*” fusionerede social, politisk og kulturel historie og hævdede, at forestillinger om nationale fællesskaber var konstruktioner baseret på diskursive strategier, der tilslørede sociale forskelle, konflikter og kampe (Hunt).

I dag har den mest radikale postmoderne historie toppet og vist sig som et forbipasserende fænomen. Specielt i europæiske miljøer. Synet på historien som en form for litteratur og på historikerne som en slags fiktionsforfattere virkede aldrig overbevisende. På den anden side har postmodernismen haft den gavnlige virkning, at den har givet historikeren mod til på ny at hæve sin egen fortolkende stemme uden at opgive ethvert sandhedskrav (Evans *In Defence*; “Prologue”). Den troværdige historikers fortælling er ikke et produkt af hans eller hendes idiosynkrasier: Den er også resultatet af et metodisk studie af fortidens dokumenter underkastet kollegial kritik. Og som allerede E.H. Carr gjorde opmærksom på, så afspejler den en kollektiv diskurs om fortidens begivenheder blandt historikere i en bestemt periode og en bestemt historisk sammenhæng.

På baggrund af disse indledende overvejelser om nationalhistorien som genre konkluderes, at den bliver til som fortælling i historikerens “dialog” med en række bredere sociale, kulturelle og andre professionelle fortællinger og derfor kan rumme visse spændinger mellem de forskellige narrativer. Når der trods alt stadig eksisterer en høj grad af konsensus i nationalhistorierne, ikke mindst i Danmark, skyldes det, at de opfattes som sande i tre betydninger: for det første ved at være delt af det store flertal af faghistorikere; for det andet ved at være i overensstemmelse med den “offentlige historie” og for det tredje ved at repræsentere befolkningens kollektive erfaringer og erindringer.

Den hollandske historiker Krijn Thijs mener, at man ikke bør forstå de store nationale fortællinger som blot udtryk for en herskende klasses dominans. De udgør nemlig også en forståelsesramme, der er opstået i et samspil mellem en kultur, et samfund og et politisk system. Derfor er nationale narrativer sjældent enestående og totalt dominerende, men indgår i et hierarki af til dels konkurrerende fortællinger. Deres “dominans” skal desuden forstås som den betydning, de har for andre fortællinger, bl.a. “lokale narrativer”. Ved lokale narrativer forstår Thijs fortællinger om bestemte perioder, territorier, særlige samfundsgrupper og

“officielle historiske praksisser” såsom museer, offentlige fejring og markeringer, monumenter o. lign.

Alle disse narrativer har naturligvis betydning for den nationale selvforståelse. Men selv om de refererer til nationale begivenheder, skikkelser eller erfaringer, behøver de i deres grundstruktur ikke selv at være af national oprindelse. Som jeg vil argumentere for i de følgende afsnit, går de vigtigste fortællinger om folket langt tilbage til en fælleseuropæisk civilisation; altså langt længere tilbage i tiden, end “modernisterne” har villet erkende.

Det modernistiske paradigme

I de sidste tyve år er der blevet udgivet en ufattelig mængde bøger og artikler om, hvordan man skal forstå nationer og nationalisme. Langt op i 1980'erne anså sociologerne disse emner for at have udspillet deres relevans, fordi nationalstaten snart ville høre fortiden til. Men så ændrede historien sig som bekendt: Nationalstaten uddøde ikke og nationalismen – i forskellige udgaver – fik nyt liv. Mange af de bøger, der siden er udkommet, er indføringer, der præsenterer og diskuterer forskellige nationalismeteorier. Ofte rummer de også overvejelser over, hvorfor nationsforestillingen vedbliver med at have politisk betydning til trods for europæisering og globalisering (f.eks. Smith 1998; Ichijo og Uzelac; Özkirimli; Hearn; Pryke).

Noget af det, der falder i øjnene, når man går igennem denne litteratur, er manglen på konsensus. Lad mig tage nogle eksempler. Nationalisme og national identitet kan anses for at være resultater af en bestemt kulturelt-historisk udvikling (Geertz; Armstrong; Smith 1986; Hutchinson 1994); af statseliters forsøg på at styre de samfundsforandringer, Europa gennemgik i forbindelse med industrialisering og modernisering (Gellner; Anderson); af en ulige udvikling mellem en stats center og periferi (Hechter); af et led i en opadstigende social gruppes statuskamp i forhold til en herskende klasse (Greenfeld); af en ideologi opfundet for at legitimere de økonomisk betingede magtforhold i en kapitalistisk stat (Hobsbawm); af statsbygningsprocesser (Tilly; Mann; Breuilly); af samfundseliters legitimationsprojekter (Brown; Özkirimli) osv. Nogle forsøger at typologisere de mange forskellige former for nationalisme (f.eks. Snyder 1968). Andre forsker i nationsforestillingens fænomnologiske, psykologiske og semiotiske aspekter (f.eks. Eriksen; Searle-White; Hedetoft). En voksende skare af kulturforskere vælger fornuftigt nok en tværdisciplinær tilgang (f.eks. Eley og Suny).

Da der findes så mange teoretiske tilgange i studiet af nationer og nationalismer, er det almindeligt at gruppere dem i tre “paradigmer”: primordialismen, modernismen og etnosymbolismen. Her har vi dog udelukkende brug for at blive mindet om modernismens syn på nationernes oprindelse.

Som Paul Lawrence (Lawrence) har vist, er de forskellige paradigmer inden for nationsforskningen opstået i bestemte historiske perioder og afspejler i vidt omfang disse perioders værdier og konflikter. Det var også tilfældet i forbindelse med gennembruddet for en egentlig samfundsvidenskabelig beskæftigelse med

nationsfænomenet. Det skete nemlig under opgøret med den tyske nationalisme efter Anden Verdenskrig. På det tidspunkt var der bred enighed blandt historikerne om, at et århundredes ekstreme nationalisme lå bag nationalsocialismens triumf (Snyder 1952, xi-xiv). Denne opfattelse lå til grund for den bøhmisk-amerikanske historiker Hans Kohns meget indflydelsesrige *The Idea of Nationalism* (1944), som var den første systematisk-historiske refleksion over nationsbegrebet. Kohn ønskede at forklare, hvorfor nationalismen i Europa havde udviklet sig i både en liberal-civil og en autoritær-kulturel udgave. Han mente, de to versioner repræsenterede henholdsvis en vesteuropæisk og en østeuropæisk nationsopfattelse. Den vestlige udviklede sig i Europas gamle territorialstater – Storbritannien, Frankrig og Nederlandene – længe inden der opstod en egentlig nationalistisk ideologi. I 1700-tallet kom disse stater under indflydelse af borgerstandens civile og liberale ideer. Derfor kom nationen i Vesteuropa til at blive opfattet som et politisk fællesskab, som rationelt tænkende individer frivilligt valgte at tilhøre. Derfor bevarede vesteuropæiske stater deres liberale, rationalistiske og demokratiske præg, til trods for at de siden kom under indflydelse af romantikkens kulturelle nationsforståelse. Under inspiration fra den tyske historiker Friedrich Meinecke kaldte Kohn disse stater for “statsnationer” (Meinicke).

Det “østlige” nationsbegreb opstod i Øst- og Centraleuropa, deriblandt Tyskland, hvor der ikke fandtes veletablerede territorialstater. Disse samfund rummede ikke en oplyst borgerstand, som var stor og stærk nok til at præge den politiske udvikling. Derfor kom de stater, der blev skabt her, ikke til at hvile på juridiske og rationelle principper, men på et begreb om “folket”, som udviklede sig under indtryk af den tyske idealisme og romantik i begyndelsen af 1800-tallet. Nationen blev her forstået som et etno-kulturelt fællesskab, som det enkelte menneske blev født ind i. Samtidig rummede den romantiske nationsforståelse autoritære elementer, især forestillingen om, at nationens interesser var vigtigere end individets. Derfor fik den østlige nationalisme en udemokratisk eller ligefrem antidemokratisk karakter.

I løbet af 1950’erne og 60’erne blev nationsstudiet præget af historiefagets inddragelse af samfundsvidenskabelige modeller, herunder moderniseringsteori og funktionalisme. Det var baggrunden for udviklingen af det modernistiske paradigme, hvis grundlægger, Ernest Gellner, betragtede den nationalistiske statsopfattelse som et produkt af bestemte sociale omstændigheder i Europa i overgangen mellem landbrugs- og industrisamfundet. Han afviste derfor eksistensen af førmoderne nationer (jf. også Kumar). Gellner, der trak på den funktionalistiske sociologis skelnen mellem “traditionelle” og “moderne” samfund (Weber, Durkheim og Tönnies), mente, at nationalismen tjente industrisamfundets behov for effektiv kommunikation og geografisk og social mobilitet, idet den fremmede skabelsen af centraliserede og kulturelt homogene stater. Det vigtigste instrument var de offentlige uddannelsessystemer, som forsynede borgerne med nødvendige færdigheder og kundskaber, og som gav dem en fælles identitet baseret på en konstrueret national “højkultur”. Gellner mente, som Weber havde håbet, at forestillingen om

nationen i det moderne industrisamfund ville komme til at spille en rolle svarende til den, som religionen havde spillet i Middelalderen og Renæssancen, nemlig som en lim, der bandt samfundets forskellige elementer sammen til en helhed.

Et lignende – udviklingspræget – historiesyn møder man i en marxistisk udgave hos Eric Hobsbawm og til dels også hos Benedict Anderson. Hobsbawm anså forestillingen om det nationale for at være en form for falsk, om end funktionel, bevidsthed, der stod i vejen for sociale og politiske fremskridt. Nationalstatsdannelse tjente borgerskabets sociale, økonomiske og politiske interesser. Om end han medgav, at nationale identiteter også var produkter af sprog, nedstamning og religion, tilskrev han det større betydning, at staten gennemførte en kulturel homogenisering af befolkningen ved at udbrede de nationale forestillinger og symboler, som nationalsindede intellektuelle eliter “opfandt”.

Blandt danske historikere har det modernistiske paradigme været massivt dominerende, ikke mindst takket været Uffe Østergårds store indflydelse siden begyndelsen af 1980'erne. En anden repræsentant for modernismen er Ove Korsgaard. Modernismen er dog ikke enerådende. Både blandt etnologer og historikere finder man kritikere af modernismens afvisning af folkekulturernes betydning for den kollektive bevidsthedsdannelse (f.eks. Christiansen og Kayser Nielsen). Firbindsværket *Dansk identitetshistorie* (Feldbæk 1992) er i overvejende grad præget af den såkaldt etnosymbolistiske forståelse, som trækker lange linjer tilbage i historien.

Udtrykket “etnosymbolisme” bygger på den betragtning, at der allerede blandt Middelalderens store etniske grupper fandtes fortællinger og “symboler”, der – sammen med det talte sprog – bandt dem sammen i kulturelle grupper. I *The Ethnic Origin of Nations* (1986), hævdede etnosymbolismens grundlægger, Anthony D. Smith, at moderne nationer hviler på før-moderne identiteter og derfor skal forstås som produkter af Europas kulturelle og etniske historie. I sin senere *Nationalism and Modernism* (1998) medgav han, at man først kan tale om en nationalistisk masseideologi i tiden efter Den Franske Revolution, og at man desuden må skelne mellem moderne og før-moderne ideer om nationen. Forbindelsen mellem Middelalderens etniske samfund og de moderne nationalstatsdannelser betyder dog, at etnosymbolister afviser modernisternes syn på nationens konstruerede karakter. De tillægger dog ikke kun etniske samfund, men også statsbygningsprocesser betydning. Det er en kombination af disse to opfattelser, som ligger til grund for den følgende redegørelse for folkebegrebets udvikling som et produkt af en række store europæiske fortællingers artikulation som “lokale narrativer” inden for nationale sammenhænge.

Før-moderne folk og de europæiske grundfortællinger

Da nationsforskningen for alvor begyndte i 1980'erne, blev den fortrinsvis bedrevet af sociologer og specialister i Europas moderne historie. Det er med til at forklare, hvorfor de moderne nationers middelalderlige rødder blev overset eller ligefrem ignoreret. Allerede i 1984 påviste den hollandske kulturhistoriker J. Huizinga, at

der i Middelalderen blev skabt grundlag for nationalitetsdannelse i datidens sondring mellem *patria* og *natio*. Ordet *patria* kunne betyde et bestemt politisk territorium, et fødeland eller et fædreland. Det dengang mere udbredte ord *natio* refererede til en persons fødested og havde en bredere betydning end både *gens* og *populus*. Efter Huizangas opfattelse rummede ordet en kombination af stamme, sprog og region. Hvad enten en gruppe var lille eller stor, var de følelser, dens medlemmer havde over for deres *natio*, de samme: erfaringen af at være forbundet indadtil over for grupper, der truede dem udefra (107). Set i det lys var en territorial befolkningsgruppes kultur – i betydningen levemåder, vaner, skikke, love, sprog osv. – altså afgørende for dens selvforståelse.

At en gruppes identitet byggede på dens *natio*, afspejlede sig på datidens universiteter, hvor “nation” var en betegnelse for en gruppe studenter med samme geografiske oprindelse. Det får den katalanske historiker Josep R. Llobera til at fastslå, at forestillingen om nationalismens og nationsbegrebets “opfindelse” i tiden under og efter Den Franske Revolution er “åbenlyst usand”. Han konkluderer, at “[m]oderne nationalismer er nyskabelser af middelalderlige realiteter; de kan faktisk kun forstås med henvisning til deres rødder i Middelalderen, selv om forbindelserne mellem dem ofte er snoede og kringlede” (85-86).

Den middelalderhistoriker, som har haft størst betydning for svækkelsen af det modernistiske paradigme, er briten Adrian Hastings. I *The Construction of Nationhood* (1997) følger Hastings det etnisk-kulturelle nationsbegreb tilbage til den tidlige Middelalder. Han viser, hvordan Bibelen dengang blev brugt som en “linse”, hvorigennem folkene kom til bevidsthed om sig selv (12). Bibelen gengav et billede af en stat, Israel, som illustrerede, hvad det ville sige at være nation, nemlig at være fælles om territorium, politisk styre, sprog og religion. Specielt betydningsfulde var Det Gamle Testaments fortællinger om Israel og Jahve.

Igennem århundreder udgjorde det israelitiske kongerige prototypen på et samfund og et folk, der var forenet gennem konge, slægtskab, historiske erindringer, sprog og gudsdyrkelse. Det bibelske Israel blev derved prototypen på en samlet nation, hvor kultur, folk og stat gik op i en højere enhed. Denne opfattelse skulle blive afgørende for udbredelsen af en bredere forståelse af folket under Reformationen som følge af oversættelsen af Bibelen til de nord-europæiske modersmål. Som den danske kirkehistoriker Jakob Balling engang har udtrykt det, leverede den kristne kirke fra Middelalderen og fremefter en kultur- og samfundsbærende “myte” ved at stille “begreber og billeder til rådighed for de sociale og politiske sammen-hænge, både under deres opbygning og senere” (4). Det gælder også forestillinger fra den før-kristne, antikke tradition, fordi det var kirken, der i Middelalderen og Renæssancen formidlede dem ind i europæisk kultur.

Der lå ikke kun én, men flere fortællinger i den bibelske tradition, som skulle komme til at påvirke forståelsen af relationerne mellem konge, stat og folk i

Europa. Det er således muligt at identificere fire “grundfortællinger”, som kan følges helt op til nutiden.³

Den første er “elitefortællingen”. Ifølge elitefortællingen består nationen af herskeren og den snævre elite, der omgiver ham. Elitefortællingen var typisk for Middelalderens og Renæssancens hierarkisk opbyggede samfund og stater. Men man kan også finde den i senere epokers konge-, parti- og statskult samt i fascis-men. I moderne demokratier har elitetradition overlevet i de europæiske kongehuse, skønt de nu blot har en symbolsk betydning.

Det andet narrativ er “pagtsfortællingen”. Pagtsfortællingen hviler på forestillingen om en pagt mellem Gud og hans folk. Oprindeligt betød den, at Gud havde udvalgt sig et bestemt folk til at udføre en særlig opgave. Pagtsfortællingen kom i Middelalderen og Renæssancen til udtryk i forestillingen om, at der eksisterede en historisk pagt mellem folk og konge, idet kongen nu optrådte som Guds repræsentant på jorden. Fortællingen havde været almindelig allerede i de store middelalderlige kongeriger, men efter Reformationen fik den især betydning i England og Amerika, hvor den nød udbredelse i puritanske (dvs. radikalt protestantiske) kredse. I Danmark kender vi pagtstanken fra Grundtvig.

Den tredje fortælling er “den patriotiske fortælling”. Essensen i den patriotiske fortælling er forestillingen om, at det er borgerne, der udgør nationen. Ifølge denne fortælling er borgerne forpligtede på at være loyale over for den territorialstat, de lever i, forudsat den bygger på retfærdige love, der tilkender dem rettigheder, sikkerhed og frihed. Den patriotiske fortælling kan føres tilbage til det antikke Athen og Rom, specielt den romerske republikanisme. Den fik betydning for det moderne folkebegreb, da patriotismen blev genopdaget af renæssancehumanisterne. Inden da havde bibelske forestillinger om det gode samfund, som indgik i pagtsfortællingen, dog gødet jorden for den. I 1700-tallet dannede den grundlag for Oplysningens forestillinger om demokrati, frihed og borgerlige rettigheder. Fra slutningen af 1800-tallet voksede socialliberale og socialistiske begreber om fællesskab, solidaritet og socialt ansvar ud af den samme fortælling.

Endelig er der “den etniske fortælling”. Den etniske fortælling bygger på forestillingen om, at det enkelte menneske er en del af et fællesskab med samme oprindelse, sprog, kultur og historie. Der findes etniske fortællinger inden for alle kulturformer, og traditionen må derfor anses for universel.⁴ Etnosymbolistiske forskere er som nævnt af den opfattelse, at de moderne europæiske nationer har deres udspring i Middelalderens store etniske samfund.⁵ I Renæssancen gled Middelalderens etniske

3 Inspirationen til brugen af begrebet grundfortællinger skyldes teologen Svend Bjerg, der i sin doktordisputats, *Den kristne Grundfortælling* fra 1981, beskriver fortællingen som dels en “livsform”, dels en “sprogform” og dels en “tidsform”. Med det sidste mener han, at “historien i virkeligheden er funderet i historierne”.

4 F.eks. Pierre van den Berghe. *The Ethnic Phenomenon* (New York: Elsevier, 1978); Walker Connor. “When Is a Nation?”, i *Ethnic and Racial Studies* 3 (1990), 92-103; Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures* (London: Fontana, 1973); og Steven Grosby. “The primordial, kinship and nationality”, i Atsuko Ichijo og Gordana Uzelac (red.), *When Is the Nation: Towards an Understanding of Theories of Nationalism* (London: Routledge, 2005).

5 F.eks. Anthony Smith. *Nationalism and Modernism* (London: Routledge, 1989) og *The Cultural Foundations of Nations* (Oxford: Blackwell, 2008); John Hutchinson. “Ethnicity and Modern Nations”, i *Ethnic and Racial Studies* 2, 4

oprindelsesmyter sammen med den bibelske myte om folkeslagenes spredning efter bygningen af Babelstårnet inden for den såkaldte “etniske teologi” (Kidd). Selv om Oplysningen indførte et politisk nationsbegreb, gjorde den det dog aldrig helt af med de primordiale, etniske forestillinger om folket. Det betød, at den kollektive selvforståelse i de nationalstatsdannelser, der opstod i 1800-tallets Europa, bevarede etnisk-nationale præg, selv om de byggede på liberale værdier og principper fra den franske republikanisme og den britiske liberalisme.

Det er da også vigtigt at understrege, at de fire fortællinger ikke udelukker hinanden og ofte er indgået i et spændingsfyldt hierarki. Det forklarer den historiske kontinuitet i forståelsen af folk og nation fra Middelalderen til i dag, såvel som brudfladerne og konflikterne mellem dem. Kontinuitet har modernisterne overset – eller nægtet at anerkende. Nogle har dog indrømmet, at de tog fejl. I efterskriftet til deres nye udgave af *Den globale nationalismen* (2006) indrømmer tre af vore fremtrædende skandinaviske repræsentanter for modernismen – Uffe Østergård, Björn Hettne og Sverker Sörlin – efter læsning af en bog af denne forfatter (Böss 2006), at Adrian Hastings dokumentation af et før-moderne nationsbegreb er “overbevisende”, og at det derfor er nødvendigt at revidere nationsbegrebets historie:

[Vi har] overset, at kristendommen muligvis har en særlig opfattelse af folkeslag og nationer, som adskiller sig fra andre universalistiske religioner. Hastings diskuterer ikke i hvilken udtrækning denne kristne betoning af folket hænger sammen med jødernes religion, men det virker som sagt rimeligt at antage, at jødedommen, som har større betydning for kristendommen end for islam, har spillet en vigtig rolle. Den kristne opfattelse af folk og folkesprog blev specielt tydelig i og med reformationen i Europa, hvis kendetegn netop var at gøre den hellige tekst tilgængelig på folkesprogene og prædike på disse. I det hele taget finder vi hos Hastings klare videnskabelige argumenter, som kan prøves og drøftes. [...] Der hersker ingen tvivl om, at kirkehistorikeren Hastings har peget på et centralt og af forskningen i høj grad hidtil forbigået emne ved at fremhæve kristendommens og nationalsprogenes betydning for nationalisme og nationer, først i det nordlige og vestlige protestantiske Europa, siden i det latinske og – om end på en anden måde – ortodokse Europa. Her må Hobsbawm og de andre modernister – deriblandt forfatterne til denne bog – tage til sig [...]. (Hettne *et al.* 466)

De tre forfattere erkender også, at der – stik mod den modernistiske ortodoksi – heller ikke er noget i vejen for at formode, at allerede oldtidens israelitiske og jødiske stater opererede med en form for nationsopfattelse, der ikke var ulig et moderne nationsbegreb – bortset fra, at der ikke fandtes en idé om et politisk suverænt folk.⁶

(2000), 651-69; John Armstrong. *Nations before Nationalism* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1982).

6 Dette påviser religionshistorikeren Steven Grosby i sin bog *Biblical Ideas of Nationality Ancient and Modern* (2002) (se også Grosby 2005).

Dette betyder imidlertid ikke, at man af den grund kan konkludere, at en traditionel primordialisme alligevel har noget for sig, mener Hastings: "Hvad der må slås fast for at imødegå modernismen, er ikke en form for primordialisme – en påstand om, at enhver nuværende nation, og netop disse nationer, alle eksisterede i fostertilstand for tusind eller femtenhundrede år siden". Hvad hans undersøgelse derimod forklarer, er, hvorfor nogle etniciteter udviklede sig til nationaliteter, mens andre ikke gjorde det (11-12).

Svaret er for denne artikels forfatter at finde ved at kombinere de foregående siders betragtninger over kulturhistorien med et blik på statsbygningshistorien.

Fra kongefolk til statsfolk

Som det vil være velkendt, bestod Middelalderens historieskrivning af "autoriserede" fortællinger om kongedynastiernes historie, de såkaldte kongekrøniker og kongebiografier. Vi kender dem i Danmark fra Saxos *Gesta Danorum*. Selv om *Gesta* var skrevet på latin og således var et typisk udtryk for Middelalderens elitefortælling, så handler beretningen om de danske kongers historier hos Saxo dog også om kongernes alliance med deres folk i en fælles – national – kamp mod deres tyske og vendiske fjender. I Venderkrigenes tilfælde bliver kampen også forstået som et forsvar for et kristent folk, helt i tråd med pagtsfortællingen (Böss 2008, 31-42).

Den middelalderlige forestilling om pagten mellem konge og folk ophørte langtfra med fremvæksten af den langt mere centraliserede "moderne" europæiske stat i Renæssancen. Den blev blot nyfortolket og fik et nyt formål. Når Frederik 2.'s kansler i 1575 opfordrede Anders Sørensen Vedel til at oversætte Saxo til dansk, var det således et udtryk for et ønske om at skabe en bredere "folkelig" forankring af kongemagten. I denne periode skete der en sammenkobling af kongeideologi og konfessionalisme. Koblingen styrkede i første omgang kongemagten. På længere sigt kom den dog til at lægge grunden for en folkelig bevidsthed, der nedbrød den gamle elitære nationsforestilling og endte med at revolutionere det politiske suverænitetsbegreb (Philpott). Men før dette argument kan udfoldes nærmere, er det hensigtsmæssigt at opsummere statsbygningens historie fra Middelalderen og frem med specielt henblik på udviklingen af relationerne mellem befolkning, konge og stat.

De første centraliserede monarkiske stater dukkede op i 1400-tallet, dels i store kongeriger som England, Frankrig og Spanien, dels i små riger som Portugal, Danmark og Sverige. Drivkraften var kongernes intensiverede indbyrdes rivaliseringer (Hintze). Den nye statsform, der erstattede den løst organiserede og territorielt flydende post-karolingske stænderstat, var kendetegnet ved (1) kongelig kontrol over et veldefineret, sammenhængende territorium, (2) et centralt styre, (3) uafhængighed af andre institutioner (som f.eks. kirken), (4) magt- og voldsmonopol og (5) udvidelsen af det metropole centers magt til at omfatte rigets territoriale og kulturelle periferier (Tilly og Rokkan).

Statsbygningen foregik ikke som et målrettet projekt, men skete i spring og skyldtes indbyrdes uafhængige, men dog interagerende faktorer. Den vigtigste faktor var evnen til at føre krig. En anden var kongens evne til at kontrollere sin stat ved at frigøre sig og sit territorium fra kirkens jurisdiktion, som per definition var universel og derfor "anti-national". En tredje faktor var udviklingen af en tidlig form for markedsøkonomi. Som nævnt spillede faktorerne sammen. Markedsøkonomien gjorde således kongen i stand til at øge den beskatning, han havde brug for til finansiere sine krige. Og skatteopkrævningen gjorde det nødvendigt for ham at sikre indre social orden i sit rige og førte derfor til en udvidelse af de kongelige domstole samt til oprettelse af militser. Middelalderkongernes små hoffer blev udvidet til administrative enheder med stillinger besat af professionelle "embedsmænd". Samtidig medførte de nye offentlige kontrolinstitutioner, at det kongelige territorium gennemgik en økonomisk og juridisk homogenisering. Parallelt med denne udvikling blev kulturen i de enkelte kongeriger mere ensartet som følge af standardiseringen af de dominerende modersmål, opfindelsen af trykpressen, den trosmæssige disciplinering og voksende skrive- og læsefærdigheder. Det samlede resultat blev en befolkning forenet til folk af fælles sprog, myter og minder knyttet til kongehuset og dets territorium. Dette "kongefolk" eksisterede i kraft af dets medlemmers loyalitet over for deres konge og identifikation med hans territorium – og det på trods af, at der stadig kunne findes betydelige kulturelle og regionale forskelle (Reynolds). Der var tale om en rent "vertikal" loyalitet. "Horisontale" bånd, således som de kendes fra den moderne nationalstat, var der endnu næppe tale om.

Efter Reformationen repræsenterede kongens fjender ikke alene rivaliserende og fremmede magter, men også folkets konfessionelt set "andre". Religion og nation smeltede mere eller mindre sammen i dannelsen af en ny patriotisk identitet, der byggede på antikke forbilleder. I Danmark opstod der en patriotisk bevægelse i 1700-tallet. Det skyldtes bl.a. den militære udvikling. I lighed med andre europæiske konger var også de danske – både før og efter enevælden – militært og økonomisk afhængige af deres undersåtter. Da de ikke længere kunne føre krige med professionelle lejesoldater, var de henvist til deres undersåtter. Bønder og borgere blev gjort "værnepligtige" mod til gengæld få rettigheder som "statsborgere". Ja, i Danmark fik de tilmed "indfødsret". Denne udvikling kan ses som udtryk for en sammenglidning af den gamle pagtsfortælling med den nye patriotiske fortælling, der opstod i midten af 1600-tallet flere steder i Europa. Gennem patriotiske ritualer blev det nye forhold mellem folk, konge og stat subjektiveret: den enkelte undersåt fik en ny identitet i kraft af den forpligtende, men også rettighedsgivende status, han blev tildelt (Damsholt; Engelhardt).

Denne proces gav pagtsideen en ny betydning: Staten blev afpersonificeret, og kongen blev i stedet set som dens symbol og forsvarer. Så selv om patriotten hævdede sin loyalitet over for kongen, blev det i virkeligheden staten, som han anså som en garanti for hans fysiske og retlige sikkerhed. På den måde blev "kongefolket" gradvist forvandlet til "statsfolk". Men forvandlingen kan ikke forstås uden at se

den som led i en større europæisk udvikling. Uden for Danmark – i lande som Frankrig og England – var lavadelen og den voksende borgerstand i 1700-tallet begyndt at hævde deres “gamle frihedsrettigheder”. De krævede forfatninger og del i det politiske styre. I England havde forholdet mellem folk og konge allerede sidst i 1600-tallet antaget kontraktmæssig karakter. I enevældige stater gik udviklingen lidt langsommere. I Frankrig endte det med, at tredjestanden hævdede sig selv som “nation” (Greenfeld). Hermed revolutioneredes nationsbegrebet på en måde, som skulle få konsekvenser overalt i Europa, deriblandt Danmark.

I den multinationale danske helstat var det dog ikke enkelt at definere, hvad det var for et folk, der havde ret til suverænitet og en fri forfatning. Dette var baggrunden for udviklingen af en dansk nationalisme, hvor forestillingerne om folk og nation endnu en gang fik ny betydning – men vel at mærke uden at bryde med fortidens fortællinger og symboler, hvoraf mange gik helt tilbage til Middelalderen: Den etniske og patriotiske fortælling gik efter 1864 op i en højere enhed. Da monarkiet nu var blevet “indskrænket”, kunne den gamle pagtsfortælling endog stadig give en vis mening for en danskhed, der fremstod som en syntese mellem “Gud, Konge og Fædreland”.

Konklusion

Som det er blevet påvist i denne artikel, er det nødvendigt at sætte sig ud over de begrænsninger, der ligger i det modernistiske paradigme, hvis man skal kunne forstå, hvordan en middelalderkrønike som Saxos *Danernes bedrifter* blev oversat i midten af 1600-tallet og blev til en af kilderne til “danskhed” i 1800-tallets nationalromantik. Naturligvis betød det ikke, at Middelalderens “danere” havde den samme kollektive selvforståelse som nationalstatens “danskere”. Danerne var en etnisk stamme, som var loyale over for en konge, der dengang mest mindede om en germansk stammehøvding. Nationalstatens danske folk var derimod resultatet af en proces, der hang sammen med den europæiske kultur- og statsbygningshistorie.

Blandt de kulturelle kilder, der havde præget de vekslende forestillinger om folket, var de bibelske fortællinger om folk, folkegruppe, Gud, konge og stat. Andre stammede fra Antikken, men var siden blevet en del af den kristne civilisation i Europa. Da denne civilisation gik i opløsning med Oplysningen, ophørte de ikke med at spille en rolle, de blev blot sekulariseret og forstået på en ny måde.

Artiklen har på den baggrund vist, at det stadig er muligt at skrive nationalhistorie med folket som en af aktørerne – om end naturligvis ikke altid som den vigtigste, den eneste eller i samme rolle. Og selv om det at skrive nationalhistorie kræver evnen til at lave synteser, så bør en nutidig danmarkshistorie alligevel vise, hvordan dansk selvforståelse har udviklet sig i et spændingsfelt mellem flere forskellige traditioner og fortællinger, der ikke altid er gået op i en højere enhed. Men snarere har indtaget en hierarkisk eller konkurrerende position i forhold til hinanden.

I Danmarks tilfælde synes den patriotiske fortælling i færd med at blive den dominante på ny, i hvert fald blandt samfundseliterne. Den etniske nyder dog endnu stor udbredelse i andre befolkningsgrupper og er derfor splittende i et stadig mere multietnisk samfund. Pagtsfortællingen kan siges at have overlevet i folkets fortsatte kærlighed til deres kongehuse, og kan paradoksalt nok se ud til at bidrage til folkeforståelse og horisontalitet, der kan forene “gamle” og “nye” danskere inden for nationens politiske fællesskab.

LITTERATURLISTE

- Anderson, Benedict. *Imagined Communities*. London: Verso, 1983.
- Armstrong, John. *Nations before Nationalism*. Chapel Hill NC: University of North Carolina Press, 1982.
- Balling, Jakob. *Kristendommen*. København: Politikens Forlag, 1986.
- Bender, Thomas. “Whole and Parts: The Need for Synthesis in American History”, *Journal of American History* 73 (1986): 120-36.
- Bhaba, Homi (ed.). *Nation and Narration*. London and New York: Routledge, 1990.
- Bjerg, Svend. *Den kristne Grundfortælling*. Århus: Aros, 1981.
- Bregnsbo, Michael og Knud Villads Jensen. *Det Danske Imperium*. Viborg: Aschehougs Forlag, 2004.
- Breuilly, John. *Nationalism and the State*. Manchester: Manchester University Press, 1993.
- Brown, David. *Contemporary Nationalism*. London and New York: Routledge, 2000.
- Böss, Michael. *Forsvar for nationen*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2006.
- Böss, Michael. “Fra modernitet til pluralisme : Nation-stat-folk-kirke i det 20. århundredes Europa”. *Europas grundfortællinger*. Red. Jens Holger Schjørring og Torkild Bak. Aarhus: Anis, 2009. 7-28
- Böss, Michael. *Narrating Peoplehood amidst Diversity*. Aarhus: Aarhus University Press, 2011a.
- Böss, Michael. “Narratives of Peoplehood, National History, and Imagined Nations amidst Diversity”. *Narrating Peoplehood amidst Diversity*. Red. Michael Böss. Aarhus: Aarhus University Press, 2011b. 317-39.
- Calhoun, Craig. *Nationalism*. Buckingham: Open University Press, 1997.
- Carr, E.H. *What Is History?* Basingstoke: Palgrave, 2001 (1961).
- Christiansen, Palle Ove og Jens Henrik Koudal (red.). *Det ombejlede folk*. København: C.A. Reitzels Forlag, 2007.
- Connor, Walker. “Homelands in a World of States”. *Understanding Nationalism*. Red. Montserrat Guibernau and John Hutchinson. London: Polity Press, 2001. 53-73.
- Damsholt, Tine. *Fædrelandskærlighed og borgerdyd*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2000.
- Eley, Geoffrey og Ronald Suny (red.). *Becoming National*. New York and London: Oxford University Press, 1996.
- Engberg, Jens. *Magten og kulturen*, vol. 1-3. København: Gads Forlag, 2005.
- Engelhardt, Juliana. *Borgerskab og fællesskab*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2010.
- Eriksen, Thomas H. *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press, 1993.
- Evans, Richard J. *In Defence of History*. London: Granta Books, 1997.

- Evans, Richard J. "Prologue *What Is History Now? – Now*". *What Is History Now*. Red. David Cannadine. Basingbroke: Palgrave. 2002. 1-18.
- Feldbæk, Ole (red.). *Dansk Identitetshistorie*. København: C.A. Reitzel, 1992.
- Geertz, Clifford. *Old Societies and New States*. New York: Free Press, 1963.
- Gellner, Ernest. *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell, 1983.
- Greenfeld, Liah. *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge MA: Harvard University Press, 1992.
- Grosby, Steven. "Territoriality: The Transcendental, Primordial Feature of Modern Societies". *Nations and Nationalism*, 5:3 (1995): 143-62.
- Grosby, Steven. *Biblical Ideas of Nationality: Ancient and Modern*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2002.
- Grosby, Steven. *Nationalism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Hastings, Adrian. *The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Hastrup, Kirsten. *Det fleksible fællesskab*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Hearn, Jonathan. *Rethinking Nationalism*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2006.
- Hechter, Michael. *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development*. London: Routledge and Kegan Paul, 1975.
- Hedetoft, Ulf. *Signs of Nations : Studies in the Political Semiotics of Self and Other in Contemporary European Nationalism*. Aldershot : Dartmouth, 1995.
- Hettne, Björn, Sverker Sörlin og Uffe Østergård. *Den globala nationalismen*. (2. udg). Stockholm: SNS Forlag, 2006.
- Hintze, Otto. *The Historical Essays of O. Hintze*. Oxford: Oxford University Press, 1975.
- Hobsbawm, Eric. *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Hroch, Miroslav. *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Huizinga, J. *Men and Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Hunt, Lynn. *New Cultural History*. Berkeley: University of California Press, 1989.
- Hutchinson, John. *The Dynamics of Cultural Nationalism*. London: Allen and Unwin, 1987.
- Hutchinson, John. *Modern Nationalism*. London: Fontana, 1994.
- Højrup, Thomas. *Dannelsens dialektik*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2002.
- Ichijo, Atsuko, og Gordana Uzelac. *When Is the Nation? Towards an Understanding of Theories of Nationalism*. London and New York: Routledge, 2005.
- Jespersen, Knud J.V. *Historien om danskerne 1500-2000*. København: Gyldendal, 2007.
- Jørgensen, Claus Møller. "The Writing of History and National Identity: The Danish Case". *Narrating Peoplehood amidst Diversity*. Red. Michael Böss. Aarhus: Aarhus University Press, 2011. 231-60.
- Kayser Nielsen, Niels. *Historiens forvandlinger. Historiebrug fra monumenter til oplevelsesøkonomi*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2010.
- Kidd, Colin. *British Identities before Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Kohn, Hans. *The Idea of Nationalism*. London: Macmillan, 1994.
- Kumar, Krishan. *The Making of English National Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Lawrence, Paul. *Nationalism: History and Theory*. London: Pearson Longman, 2005.
- Leersen, Joep. *National Thought in Europe. A Cultural History*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006.
- Lévi-Strauss, Claude. *Tristes tropiques*. Paris: Librairie Plon 1955.

- Llobera, Josep R. *The God of Modernity: The Development of Nationalism in Western Europe*. Oxford and New York: Berg, 1994.
- Liotard, Francois. *La condition postmoderne*. Paris: Les Éditions de Minuit, 1979.
- Mann, Michael. *The Sources of Social Power*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Meinicke, Friedrich. *Nach der Revolution*. Oldenbourg: München und Berlin, 1920.
- Painter, Nell Irvin. "Bias and Synthesis in History", *Journal of American History* 86 (1987): 110-11.
- Philpot, Daniel. *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2001.
- Pryke, Sam. *Nationalism in a Global World*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2009.
- Reynolds, Susan. *Kingdoms and Communities in Western Europe, 900-1300*. Oxford: Clarendon 1984.
- Rokkan, Stein. "Territories, Centres and Peripheries". *Centre and Periphery: Spatial Variations in Politics*. Ed. J. Gottman. London: Sage, 1980. 163-204.
- Searle-White, Joshua. *The Psychology of Nationalism*. New York: Palgrave, 2001.
- Shils, Edward. "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties". *British Journal of Sociology*, 8 (1957): 130-45.
- Taylor, Charles. *Modern Social Imaginaries*. Durham: Duke University Press, 2004.
- Smith, Anthony D. *The Ethnic Origin of Nations*. Oxford: Blackwell, 1986.
- Smith, Anthony D. *National Identity*. Harmondsworth: Penguin, 1991.
- Smith, Anthony D. *Nationalism and Modernism*. London and New York: Routledge, 1998.
- Smith, Anthony D. *Chosen Peoples: Sacred Sources of National Identity*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Snyder, Louis. *German Nationalism: The Tragedy of a People*. Harrisburg, PA: Stackpole Co. 1952.
- Snyder, Louis. *The New Nationalism*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1968.
- Thijs, Krijn. "The Metaphor of the Master. 'Narrative Hierarchy' in National Historical Cultures' of Europe". *The Contested Nation: Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Ed. Stefan Berger and Chris Lorenz. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008. 60-74.
- Tilly, Charles (red.). *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press, 1975.
- Van den Berghe, Pierre. *The Ethnic Phenomenon*. New York: Elsevier, 1979.
- White, Hayden. *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1973.
- Østergård, Uffe. *Europa. Identitet og identitetspolitik*. København: Munksgaard Rosinante, 1998.
- Özirimli, Unut. *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. Houndmills and New York: Palgrave, 2000.